

Millî Mücadele'den Millî Kimlik İnşasına: Ateşten Gömlek

From National Struggle to National Identity Construction: Ateşten Gömlek

Ahmet Metehan ŞAHİN¹

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Ahmet Metehan Şahin (Doktora Öğrencisi),
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı,
Nevşehir, Türkiye
E-posta: ahmetmetehannn@yandex.com
ORCID: 0000-0003-2766-6649

Başvuru/Submitted: 30.08.2019
Revizyon Talebi/Revision Requested:
23.09.2019
Son Revizyon/Last Revision Received:
12.10.2019
Kabul/Accepted: 23.10.2019
Online Yayın/Published Online: 26.11.2019

Atf/Citation: Şahin, Ahmet Metehan. "Millî Mücadele'den Millî Kimlik İnşasına: Ateşten Gömlek." *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology*, 29, "Millî Mücadele" Özel Sayısı (2019): 151-168. <https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.651039>

öz

Millî Mücadele, Türk milletinin, büyük ve güçlü devletler karşısında her türlü yokluk, sıkıntı ve imkânsızlık ile daha önce geçmişte benzeri görülmemiş fedakârlığının ve zaferinin adıdır. Sınırları belirlenmiş vatan topraklarında yaşayan bir insan topluluğunun "millet" vasfını kazanabilmesi için ortak bir kültürü, tarihi/geçmiş, geleneği ve ülkeyi paylaşmaları gerekir. Aynı toprak parçasında yaşayan insanların millî kimliğini oluşturan unsurlardan en fazla önem arz edeni "vatan" kavramıdır. Bunun için vatan sınırları içerisinde yaşayan insanların toprağa, millete ve bayrağa olan sadakatlerini güçlendirmek, zamanı geldiğinde sahibi olduğu vatan topraklarının engin bir cesaret ve inançla savunmasını yapacak bireyler yetiştirmek için millî kimlik bilincinin gelecek nesillere kazandırılması gerekir. Bir topluluğun mensubu olan bireylere millî kimlik kazandırmak için kullanılan en önemli araçlardan biri ise edebiyattır. Millî Mücadele döneminde köylü-şehirli, memur-aydın, çocuk-yaşlı ve kadın-erkek fark etmeksizin bağımsızlık savaşı için emek sarf eden kişiler vardır. Bunlardan birisi de topluma millet vasfı kazandırmak için edebiyatı kullanan, vatanın kurtuluşunun ve milletin istiklâlinin temini için mücadele veren, cesur ve inançlı bir Türk kadını olan Halide Edib Adıvar'dır. Adıvar'ın *Ateşten Gömlek* isimli romanı Türk ruhunun yeniden alevlendirilmesi ve millî kimlik inşası oluşturması açısından Türk edebiyatı için önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla çalışmada, savaşı cephede bütün acılarıyla yaşamış biri olarak Adıvar'ın kaleme almış olduğu ve Kurtuluş Savaşı romanlarının ilki olan *Ateşten Gömlek*, millî kimlik inşası bağlamında irdelenmiş ve roman kişilerinden yola çıkılarak incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Halide Edib Adıvar, Ateşten Gömlek, Millî mücadele, Millî kimlik inşası

ABSTRACT

National Struggle is the name given to the Turkish nation's sacrifice and triumph, a struggle the like of which had never been seen before, with all manner of poverty, distress and impossibility against big and powerful states. In order for a community of people living within the borders of their homeland to be qualified as a nation, they must share a common culture, history, tradition and country. The most important factor that constitutes the national identity of the people living in the same land is the concept of "homeland". In order to strengthen the

loyalty of the people living within the borders of the homeland to the land, nation and flag, and to raise individuals who will defend their home territory with great courage and faith when the time comes, the awareness of national identity must be transferred to future generations. Literature is one of the most important tools used to give national identity to individuals belonging to a community. In the period of the National Struggle, there were people who worked for the war of independence regardless of whether they were peasants or city dwellers, civil servants or intellectuals, children or elderly, women or men. One of these is Halide Edib Adivar, a brave and faithful Turkish woman who used literature to give society the character of a nation, and to impart awareness of the struggles for the liberation of the homeland and the independence of the nation. Adivar's novel, *Ateşten Gömlek*, plays an important role in Turkish literature in terms of re-igniting the Turkish spirit and building national identity. Therefore, in this study, Adivar, who experienced the war with all its pain on the front, and the first of her War of Independence novels, *Ateşten Gömlek*, are examined in the context of the construction of national identity.

Keywords: Halide Edib Adivar, *Ateşten Gömlek*, National struggle, Construction of national identity

EXTENDED ABSTRACT

National identity includes the common value judgments of a nation as well as finding one's roots and supporting the nation's struggle to exist. Therefore, national identity is needed for the formation of national consciousness. The highest identity on the social ground is national identity. Our national identity, like our gender, is natural. Although we do not have a chance to choose it later, it is possible that we voluntarily become citizens of another country. But this is not national identity, but citizenship identity. Therefore, people are born as members of a nation. Turkish parents are born from Turkish parents, Arab parents are born from Arab. Therefore, it is not wrong to say that the first element constituting national identity is the parents. Even though there are interventions, our parents, who gave birth to us belong to a certain nation.¹ Within a rapidly changing world, it is possible for individuals to survive in a comfortable and peaceful manner within their own states or societies without falling into the search for identity, but only through the state administration and awareness-raising policies which follow a traditional social structure. Such awareness-raising movements are sometimes made by calling for political law, sometimes by means of ideology and ideological devices, but often all together in cases where the historical and political situation is not suitable for the ideal type. Thus, the construction of national identity, in which "we" is made more evident against the "others" and individuals become more conservative, is started.² While a mass devoid of national identity consciousness cannot go beyond the community, those who have this consciousness have gained the qualification of being a nation. Thus, the love, respect and loyalty of individuals to the homeland and the flag is strengthened.

It is possible to extend the mental limits of a nation and to give its people identity through cultural identities to be imposed on individuals. At this point, the greatest role falls to literature.

1 Ercilasun, Ahmet B, *Türk Kimliği/Kimlik ve Dil*, Ayvaz Gökdemir'e Armağan-2 (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2009), s. 19.

2 Alan, Selami, *Tanzimat Edebiyatı'nda Milli Kimlik İnşası/Kurgu Kahramanları Örneği* (İstanbul: Kesit Yayınları, 2018), s. 26.

A person embraces the nation by embracing the common ties with other members of the society he/she is a member of, and is strengthened by the stories formed by the literature that is seen as a mirror of the society. Thus, thanks to fictional works, an environment where readers can evaluate themselves without being subjected to any social pressure is created. The reader begins to see his/her environment, and therefore the world, through the eyes of fictional heroes, and starts to hear his/her own life story. As he/she gets to know the fictional hero, he/she detects the similarities and differences between that hero and him/herself. So he/she identifies him/herself with the hero or with others.³ In the light of this, Halide Edib Adıvar tries in her works to transfer to future generations the problematic process that the Turkish people have experienced by means of fictional heroes created by starting from real people. For this reason, the heroes of the author, both in her stories and in her novels, are of great importance in terms of contributing to the national conscience of future generations. Halide Edib, when we consider her childhood, learnt national and religious culture at home through private teachers and became the first Muslim Turkish student of the American Girls College. The solid culture she received from home gave her a comparative mentality, and she was never affected by the various cultures she later encountered. She did not feel inferior in the face of the superior powers that came before her because of her comparative mind structure. As a person who always knew the values of her nation and the courage to defend them, she has been revered both in Turkey and abroad.⁴

What makes Halide Edib such a great author is that she is able to express and write her thoughts clearly. For this reason she has frequently been mentioned since the 1910's. Halide Edib has participated in many associations' activities, especially in Turkish Quarries, and has given conferences. From May 1919 to January 1920, she gave speeches at the Istanbul Rallies, especially the Sultanahmet Rally, under threat, and went to Anatolia to join the National Struggle.⁵ (Argunşah) As a result, people who lead society by leading the public, especially through fictional works, heroic fighting against the enemy to defend the nation, exhibit their attitude towards everyone around the country and are full of love; by transferring the heroes who do not hesitate to take lives and take lives for the sake of their values with a great national consciousness to the next generations, they became an example for the generations that come after them to gain a national consciousness, thus forming the new / modern human types of the period. Halide Edib shaped the heroes she created in her fictional works in this direction and influenced her readers with the same understanding in terms of the construction of national identity.

3 Alan, *Tanzimat Edebiyatı'nda Millî Kimlik İnşası/Kurgu Kahramanları Örneği*, s. 56-57.

4 Enginün, İnci, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları* "Yakup Kadri ve Halide Edib", (İstanbul: Dergah Yayınları, 2007), s. 274.

5 Argunşah, Hülya, *Kadın ve Edebiyat/Kendini Yazmak*, (İstanbul: Kesit Yayınları, 2016), s. 209.

1. Giriş

“Kimlik” günlük dilde çokça kullanılan fakat tanımı kesin çizgilerle sınırlandırılmayan kavramlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun temelinde ise insanın doğumuyla ortaya çıkan kimlik kavramının, her birey için hem mensubu olduğu hem de olmadığı gruplara göre şekillenmesi yatmakta kısacası kimliğin tanımında aynılıkların yanında farklılıkların da bulunduğu söylenebilmektedir. Dolayısıyla bu durum dünya üzerinde bulunan her insana ve insanların karşılaştıkları her gruba karşı yeni bir kimlik tanımlaması yapmak demektir. Zira insanın sosyal bir varlık olması ve hayatı boyunca farklı toplumlarla karşılaşması, ön plana çıkarılması gereken kimlik/kimlikleri zorunlu kılmaktadır.⁶

Nevzat Köseoğlu'na göre “kimlik” ya da “millî kimlik”, millî kültürün ferdî ve içtimaî planda ortaya çıkan üslûbudur; kişiyi ve toplumu farklılaştıran, en yakınlarından başlayarak diğer bütün benzerlerinden ayıran özellikleridir. Bu farklılıklar en geniş ifadesi ile yaşama biçimindeki özellikler; kendine, kişiye ve topluma mahsus oluşlarıdır.⁷

“Kimliğe ilişkin birbirine oranla bazı nüanslara sahip çok sayıda tanım bulmak mümkündür. Bu tanımlardan birisi Fransız sosyolog Alex Mucchielli'ye ait. Mucchielli'ye göre, kimlik; bir özneyi tanımlamak için gerekli olan unsurların tümünü ve buna ek olarak aynılıkla ilgili olan ve içten gelen bir duyguyu ifade eder. Bu duygu, varolma iradesi tarafından oluşturulur ve birlik, bağlantı, aynılık, özerklik gibi değerler ile ilgili daha alt kategorideki diğer bir dizi duyguların toplamını teşkil eder. Mucchielli'ye göre kimlik, öznesini belirli referanslara göre tanımlar.”⁸

Selami Alan'ın ifadesine göre ise kesin ve sabit olarak tanımı yapılamayan kimlik kavramı, birlikte kullanıldığı isimlere göre şekil ve mana kazanmaktadır. Örnek verecek olursak; kişisel kimlik, millî kimlik, kültürel kimlik, sosyal kimlik, sınıf kimliği, grup kimliği gibi kullanımlar “kimlik” kavramına değişik görevler ve anlamlar yüklemekte böylelikle kimlik sahibi bir kişinin farklı yönlerini geniş bir bakış açısıyla ortaya koymaktadır. Kişi ise sahip olduğu bu kimlik/kimlikler sayesinde geçmişle, gelecekle ve diğer insanlarla olan ilişkilerini düzenlemektedir. Bir anlamda kimlik, insan için bireysel açıdan bir farklılaşma ve ayırım ortaya çıkarırken aynı zamanda sosyal anlamda birleştirici ve bütünleştirici bir etki göstermektedir. Bu şekilde birey mensubu olduğu toplumda yer bulmakta ve böylelikle toplumda kabul görmektedir.⁹ Dolayısıyla kimlik, bir kişinin ait olduğu toplumda kendisini kabul ettirmesi için kullandığı bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Millet olmuş her şahsiyetli toplumun varlığa, dünyaya, hayata, eşyaya bakış tarzı, düşünce ve bütün hayat tezahürleri içinde duyuş biçimi yanında tavır ve davranış biçimi farklı olur. En genel ve kısa çizgisi ile toplumların iman muhtevaları ve üslûpları, yaşama şartları ve biçimleri,

6 Alan, *Tanzimat Edebiyatı'nda Millî Kimlik İnşası/Kurgu Kahramanları Örneği*, 19.

7 Nevzat Köseoğlu, *Millî Kültür ve Kimlik* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013), 17.

8 Celalettin Vatandaş, *Ulusal Kimlik/Türk Ulusçuluğunun Doğuşu* (İstanbul: Açılım Kitap, 2004), 16.

9 Alan, *Tanzimat Edebiyatı'nda Millî Kimlik İnşası/Kurgu Kahramanları Örneği*, 21.

güldükleri şeyler ve gülüş biçimleri, ağladıkları şeyler ve yas tutuş biçimleri farklılıklar gösterir. Bunun için, o kıvama ulaşan her kültür zarurî olarak millî olur; yani farklı olur, yani şahsiyetli olur; kimliği olur, başkalarından ayırt edilebilir.¹⁰ Çünkü insan sosyal bir varlıktır. Çevresiyle barışık olması, iyi geçinebilmesi ve ona ayak uydurabilmesi için mensubu olduğu topluma uygun bir kimliği benimsemesi/bürünmesi gerekmektedir.

Anthony Smith ise “Millet kimdir, bir millet nasıl ve nereden doğar?” sorularına yanıt ararken millî kimliğin etnik temellerini ortaya koyar. Ona göre etnik bir topluluğun beş ana niteliği vardır:

1. Tarihi bir toprak/ülke ya da yurt
2. Ortak mitler ve tarihî bellek
3. Ortak bir kitlesel kamu kültürü
4. Topluluğun bütün fertleri için geçerli ortak yasal hak ve görevler
5. Topluluk fertlerinin ülke üzerinde serbest hareket imkânına sahip oldukları ortak bir ekonomi.¹¹

Millî kimlik, bir milletin ortak değer yargılarının bütününe kapsamı yanında kaynağını milletinde bulur ve milletin var olabileceğine destek olur. Dolayısıyla millet bilincinin oluşması için millî kimliğe ihtiyaç duyulur.¹² Sosyal zemindeki en üst kimlik millî kimliktir. Millî kimliğimiz de cinsiyetimiz gibi tabii ve doğuştandır. Onu sonradan seçme şansımız bulunmamakla birlikte kendi isteğimizle başka bir ülkenin vatandaşı olmamız mümkündür. Fakat bu millî kimlik değil, vatandaşlık kimliğidir. Dolayısıyla insanlar doğuştan bir millete mensup olarak dünyaya gelirler. Türk ana babadan Türk, Arap ana babadan Arap doğulur. Dolayısıyla millî kimliği oluşturan ilk unsur ana babadır demek yanlış olmaz. Arada karışmalar da olsa neticede bizi doğuran ana babamız belli bir millete mensuptur.¹³

Değişmekte olan dünya şartları ile birlikte bireylerin kimlik arayışına düşmeden, kendi devletleri/topluları bünyesinde rahat ve huzurlu bir şekilde yaşamlarını sürdürebilmeleri, ancak devlet yönetimi ve bunun yanında geleneksel toplum yapısının izleyeceği bilinçlendirme politikalarıyla mümkün olabilmektedir. Bu tür bilinçlendirme hareketleri, tarihî ve siyasi durumun ideal tipe elverişli olmadığı hâllerde bazen siyasi hukuk, bazen ideoloji ve ideolojik aygıtlar ama çoğu zaman hepsi birlikte imdada çağrılarak yapılır. Böylece “ötekilere” karşı “biz”in daha da belirgin hâle getirildiği ve bireylerin daha muhafazakâr bir yapıya büründükleri millî kimlik inşasına geçilir.¹⁴ Millî kimlik şuurundan yoksun bir kitle, “topluluk”tan öteye geçemezken bu bilince sahip olanlar “millet” olma vasfını kazanmışlardır. Böylelikle bireylerin vatana ve bayrağa olan sevgi, saygı ve sadakatleri güçlenmiş olur.

10 Köseoğlu, *Millî Kültür ve Kimlik*, 17.

11 Anthony D. Smith, *Millî Kimlik*, çeviren. Bahadır Sina Şener (İstanbul: İletişim Yayınları, 1994), 31-32.

12 Hilal Akça, “Tarihî Romandan Millî Kimliğe: Sarıkamış/Beyaz Hüzün” *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, 4, (2016): 72. Erişim Tarihi: Ağustos 25, 2019. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/266462>.

13 Ercilasun, *Türk Kimliği, “Kimlik ve Dil”*, 19.

14 Alan, *Tanzimat Edebiyatı’nda Millî Kimlik İnşası/Kurgu Kahramanları Örneği*, 26.

Milletin zihinsel sınırlarını genişletmek ve onlara kimlik kazandırmak bireylere kabul ettirilecek kültürel kimliklerle mümkün olmaktadır. Bu noktada en büyük rol edebiyata düşer. Bir kişinin, mensubu olduğu toplumun diğer üyeleriyle olan ortak bağlarını özümseyerek milletine sıkıca sarılması, toplumun aynası olarak görülen edebiyatın oluşturduğu hikâyelerle sağlanmaktadır. Böylelikle kurmaca eserler sayesinde, okurların hiçbir sosyal baskıya maruz kalmadan, kendi kendilerini değerlendirebilecekleri bir ortam oluşturulur. Çevresini dolayısıyla da dünyayı kurgu kahramanlarının gözüyle görmeye, kulağıyla duymaya başlayan okur, kendi yaşantısını irdelemeye başlar. Kurgu kahramanını tanıdıkça onunla kendi arasındaki benzerlik ve farklılıkları tespit eder. Böylece kendini kahramanla özdeşleştirir ya da ötekileştirir.¹⁵ İşte Halide Edib Adıvar bu anlayışla, eserlerinde gerçek kişilerden yola çıkarak yarattığı kurmaca kahramanlarla Türk halkının başından geçen problemleri gelecek nesillere aktarmaya çalışır. Bu sebeple yazarın gerek hikâyelerinde gerekse de romanlarında kurguladığı kahramanlar gelecek nesillerin millî bilince sahip bireyler olmasına katkı sağlaması açısından büyük bir önem arz etmektedir.

2. Millî Mücadele ve Halide Edib Adıvar

Bir milletin tarihindeki en önemli vakalardan biri savaşlardır. Türklerin hayatını ve kaderini değiştirmesi bakımından büyük bir öneme sahip olan Kurtuluş Savaşı ise Türk milletinin engin çabaları ve fedakârlıklarından dolayı Millî Mücadele olarak da isimlendirilmektedir. Türk halkı için adeta ölüm kalım savaşı olan Millî Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasının ardından Cumhuriyet ilan edilmiş dolayısıyla Türk milletinin hayatı sosyal, siyasal ve kültürel anlamda değişmeye başlamıştır. Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte memleketinde meydana gelen gelişmeler ve Türk milletinin Millî Mücadele sürecinde başından geçen olaylar, edebî eserlerde yerini almaya başlamıştır:

“Devrin gazete ve dergilerinde resmî tebliğlerin yanı sıra pek çok şiir, deneme, inceleme yer alır. Özellikle şiirlerin sayısı çoktur. Belirli bir devirde ruhlarının heyecanını çok hudutlu şiir güçleriyle nazma geçirmeye çalışanların yanında bir şiir, hepsini gölgede bırakır. Bu Mehmet Akif Ersoy'un Asım'ında yer alan Çanakkale zaferinden bahseden kısımdır. Müstakil bir şiir olarak bütününden ayrılmış ve bu zaferin edebiyattaki yegane yankısı gibi tekrarlanmaktadır. Konusunu Çanakkale savaşından alan hikâye ve romanlar da yazılmıştır. Ömer Seyfettin, konusunu Çanakkale'nin teşkil ettiği dört hikaye yazar. “Müjde”, “Çanakkale'den Sonra”, “Kaç Yerinden”, “Bir Çocuk Aleko”, yine Halide Edip, “Işıldağın Rüyası” adlı hikâyesinden başlayarak çeşitli roman ve hikâyelerinde Çanakkale'yi sık sık anar. Böylece XIX. yüzyılın ikinci yarısında XX. Yüzyılın başına, Millî Mücadele yıllarına geldiğimiz zaman, bir savaş edebiyatının oluşmakta olduğunu görürüz.”¹⁶

15 Alan, *Tanzimat Edebiyatı'nda Millî Kimlik İnşası/Kurgu Kahramanları Örneği*, 56-57.

16 Hacer Gülşen, “Millî Mücadele Döneminde Savaş Edebiyatımız” *İlmi Araştırmalar*, 25, (2008): 91. Erişim Tarihi: Ağustos 21, 2019. <https://docplayer.biz.tr/45071927-Milli-mucadele-doneminde-savas-edebiyatimiz.html>.

Millî Mücadele Dönemi yazarlarından olan, yazmakla yetinmeyip savaşa onbaşı rütbesi ile katılan ve Türk edebiyatı içerisinde Kurtuluş Savaşı hakkında ilk romanı yazan Halide Edib Adıvar, Türk milletinin başından geçen olaylara savaşa bizzat katılarak tanık olmuş dolayısıyla da gerçeklere dayanan bir Millî Mücadele/Kurtuluş Savaşı romanı yazmıştır. Halide Edib'in "Sakarya Ordusuna" ithaf ettiği *Ateşten Gömlek* romanı, 1922 yılının Haziran ayında *İkdam Gazetesi*'nde yayımlanmaya başlamıştır. Eserin başında "Yakup Kadri Bey'e Açık Mektup" başlıklı bir sunuş yazısı mevcuttur. Romanın adı olan *Ateşten Gömlek* ismi aslında Yakup Kadri Karaosmanoğlu'na aittir. Yakup Kadri, bu isimde bir roman yazacağını Halide Edib'e sohbet esnasında söylemiş ve ismi çok beğenen Halide Edib, romanın başına eklediği açık mektupta Yakup Kadri'den ismi ondan önce kullandığı için affını talep etmiştir.¹⁷ Halide Edib, Yakup Kadri için yazmış olduğu açık mektuptaki sözlerini şu şekilde sonlandırır:

"Benim "Ateşten Gömlek"i eğer zaman söndürüp bir tarafa atmazsa Türk romanları arasında iki tane "Ateşten Gömlek" olacak. Belki elli sene sonra bir kütüphane rafında yan yana oturacak olan bu iki kitap Hans Andersen'in masallarındaki gibi belki dile gelir, birbirlerine geçmiş günleri söylerler. Kimbilir o uzak atide Türk gençliğinin sırtındaki "Ateşten Gömlek" ne kadar bizimkilerden başka olacaktır..."¹⁸

Halide Edib, henüz çocuk sayılabilecek yaşta evde millî ve dinî kültürü özel öğretmenler vasıtasıyla almış ve Amerikan Kız Kolejinin ilk Müslüman Türk öğrencisi olmuştur. Evden aldığı sağlam kültür, ona mukayeseci bir zihniyet kazandırmış, daha sonra karşılaştığı çeşitli kültürlerden hiç etkilenmemiştir. Mukayeseci zihin yapısı dolayısıyla önüne çıkan üstün güçler karşısında da aşağılık duygusuna kapılmamış, daima kendi milletinin değerlerini bilen ve savunma cesaretini gösteren bir şahsiyet olarak, hem yurt içinde hem de yurt dışında saygı uyandırmıştır.¹⁹

Halide Edib'i 1910'lu yıllardan bu yana adından sıkça söz edilen yazar haline getiren, şüphesiz ki düşüncelerini açıkça ifade etmesi ve yazabilmesidir. Halide Edib, başta Türk Ocakları olmak üzere birçok dernek çalışmalarına katılmış ve konferanslar vermiştir. 1919 Mayıs'ından başlayarak 1920 Ocak ayına kadar tehditler altında yapılan İstanbul Mitinglerinde, özellikle de Sultanahmet Mitingi'nde konuşmalar yapmış ve Anadolu'ya geçerek Millî Mücadele'ye katılmıştır.²⁰ Ayrıca Halide Edib, Yunanlıların sadece cephede dövüşmekle kalmayıp, Anadolu'yu yakıp yıkmaları ve insanlara uyguladıkları inanılmaz zulümler karşısında tarihî belge sağlamak amacıyla Tedkik-i Mezalim Komisyonu'nda da yer almıştır. Bu komisyonda Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Yusuf Akçura gibi önemli isimler de vardır. Yine buna benzer bir çalışmayı da İzmir geri alındıktan sonra, İzmir-Bursa hattı üzerinde bir gazeteci grubuyla yapmışlardır. Bu incelemenin sonuçları ise *İzmir'den Bursa'ya* adlı hikâye, röportaj ve raporların toplandığı kitapta yer almıştır.²¹

17 Halide E. Adıvar, *Ateşten Gömlek* (İstanbul: Özgür Yayınları, 2002), XVI.

18 Adıvar, *Ateşten Gömlek*, XVI.

19 Enginün, "Yakup Kadri ve Halide Edib", 274.

20 Arğunşah, *Kadın ve Edebiyat "Kendini Yazmak"*, 209.

21 Enginün, "Yakup Kadri ve Halide Edib", 100-101.

Halide Edib Adivar, yazmış olduğu roman (Ateşten Gömlek, Vurun Kahpeye), hikâye/rapor (Dağa Çıkan Kurt, İzmir'den Bursa'ya) ve diğer birçok eseriyle Millî Mücadele'ye toplumsal ve siyasi olduğu kadar edebiyat ve kültür açısından da destek olmuş önemli bir kadın yazarımızdır. Yazının konusunu teşkil eden *Ateşten Gömlek* romanı, Türk milletinin istiklâli için savaştığı Kurtuluş Savaşı'nı konu eden, Millî Mücadele'yi ve o günlerdeki sıkıntılı süreci anlatan gerçekçi bir roman özelliği taşımaktadır. Hülya Argunşah'a göre bütün bunlar, sosyal yaşama yeni katılmış ve sosyal hayattaki yeri tam olarak belirlenmemiş olan Türk kadını için çağını aşan deneyimlerdir. Bu açıdan bakıldığında Halide Edib, devir insanı için öncüdür ve devir kadını için de pek çok bakımdan rol model teşkil etmekte ve yazdıklarıyla da başka rol modeller yaratmaktadır.²²

Erol Köroğlu'na göre Halide Edib bir Türk milliyetçisidir. Dolayısıyla da millî esasları içine alan bir toplum ve devletin oluşmasını istemektedir. Bunun belirli bir tarihsici yaklaşımla gerçekleşeceğine inanır. Bu yaklaşım, efsanevî olmayan, daha somut ve tarihsel bir gerçekliğe dayanan Osmanlı geçmişi ile şimdinin duygusal bağlantısını kurma niyeti üzerinde temellenmektedir:

“Halide Edib, devrimci bir ulusal imgelemi değil, var olan toplumu harekete geçirmeyi, geliştirmeyi hedefleyen evrimci bir romantik tarihsiciliği tercih eder. *Yeni Turan* başlıklı bir roman yazmıştır, ama Turan onun için bir simge, yarına ulaşmak için kullanılacak bir basamaktır. Bu açıdan, Halide Edib'in milliyetçilik yaklaşımına bir akraba aramak istersek, Yahya Kemal'in 1920'de Bergson'dan aldığı imtidad (duree) fikriyle ifade ettiği, geçmişten güç alarak bugünü ve yarını oluşturan kültürel milliyetçiliğine başvurmamız gerekir.”²³

Halide Edib, kurmaca eserlerinde yarattığı kahramanlara bu doğrultuda şekil vermiş ve okurlarına da millî kimlik inşası bağlamında aynı anlayış ile etkilemiştir.

3. Millî Kimlik Kazandırma Sürecinde “Ateşten Gömlek”

Millî Mücadele, şüphesiz ki çok yönlü bir direnişin adıdır. Bir taraftan cepelerde değişik düşmanlarla savaşılırken, diğer taraftan da milletin içinde bulunan fesat kaynağı kurum ve şahsiyetlerle mücadele edilmiştir. Bunların yanında İstanbul Hükümeti ve taraftarları da Millî Mücadele'yi ara ara güçleştirmişlerdir.²⁴ İşte *Ateşten Gömlek* romanı, Türk insanın büyük bir inanç, fedakârlık ve çalışmayla, içinde buldukları olumsuz koşullara ve insanlara aldırmandan, büyük devletler karşısında kazanmış olduğu destansı zaferin simgesidir. Ayrıca roman, Türk milletinin kazanmış olduğu efsaneleşmiş zaferi gelecek kuşaklara ulaştırması ve onlarda millî kimlik bilinci oluşturması bakımından edebiyatımız için bir mihenk taşıdır. Böylelikle genç nesiller atalarının başarılarını okuyacak ve gün geldiğinde tıpkı onlar gibi “Ateşten Gömlek”i sırtlarına gururla geçirerek vatanın müdafaasını yapacaklardır.

22 Argunşah, *Kadın ve Edebiyat “Kendini Yazmak”*, 209.

23 Erol Köroğlu, *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918)/Propagandadan Millî Kimlik İnşasına* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), 350-351.

24 Ahmet Kıymaz, *(1918-1928 Arası)/Romanda Millî Mücadele* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1991), 45.

3.1. Vatanın Temsili Olarak Kadın

Romanda yönlendirici durumda bulunan Ayşe, ailesini Yunanlıların İzmir’i ele geçirmesi üzerine kaybetmiş, yaşadığı olaylar neticesinde kendini vatanın kurtuluşuna vakfetmiş, idealist ve milliyetçi bir kadın olarak betimlenmiştir. Ayşe, romanın başından itibaren karşılaştığı tüm engellere, acılara ve karşıt güç durumundaki kişilere rağmen güçlü duruşu ve keskin söylemleriyle vatanın temsili bir mahiyet kazanmıştır. Eserin başında Peyami’nin gözünden Ayşe şu şekilde tasvir edilir:

“Mustarip derin yüzünde ne yaş ne de telâş vardı. Öyle karanlık ve derin bir şeydi ki... Yanından ince kaşları altında o siyah kirpik çerçevesine ve biraz uzunca burnuna bakıyordum. (...) Büyük, biçimli, kırmızı dudaklarının ve arasındaki sedef gibi sağlam beyaz dişlerinin nihayetsiz bir kudreti, zenginliği vardı.”²⁵

Ayşe, o ana kadar çizilen diğer Türk kadınlarından farklı özellikler göstermektedir. O, sadece ev işleri ile meşgul olan, tek görevi çocuk yetiştirmek olarak düşünülen tipik Türk kadınından ziyade, vatanın içinde bulunduğu sıkıntılı süreci tüm benliğiyle hisseden ve vatanın bağımsızlığı, milletin istiklâli için kayıtsızca canını ortaya koyan İzmirli bir vatansever, bilinçli bir Türk kadınıdır. Romanda karşıt güç durumunda bulunan Salime Hanım ve bir İngiliz muhabiri olan Mister Cook’un Türk milletini küçük düşüren adeta aşağılayan sözleri karşısında sergilediği tavır, idealize edilmiş bir Türk kadını olduğunun göstergesi olarak tayin edilebilir:

“İngilizler aflarını talep edenlere versinler mösyö, affı zalimler değil, mazlumlar verir. Çanakkale’de dövüşürken ne asi, ne esirdik. Namuslu bir millet gibi dövüştük, öldük, öldürdük. Ne zamandan beri ve hangi milletle harp edilir de mağlup olduğu zaman ona katil denilir? -İngiliz kanıyla Türk kanı bir mi, madam? -Mikroskop altında İngiliz kanını görmedim. Rengi bizimki kadar kırmızı mı yoksa mavi mi, bilmiyorum. Fakat Türk kanı ateş gibi sıcak ve kırmızıdır. -Peki Madam, Türk kanını tahkir etmiyorum. Yalnız kendinizi İngilizlere affettirmeye muhtaçsınız, demek istiyorum. -Siz bizden af talep ediniz.”²⁶

Romanın diğer kişileri olan Peyami, Ahmet Rıfkı ve özellikle İhsan tarafından Ayşe, görünüşü ve kişiliği ile hayran olunan ulvi bir kadın olarak tahayyül edilmektedir. Romanın başından sonuna kadar bu hayranlık artarak devam eder. Zikrettiğimiz isimlerin hepsi Ayşe için ona olan hayranlıklarından dolayı Millî Mücadeleye katılmışlar ve tüm tehlikelere rağmen Kurtuluş Savaşı’nda vatanın bekası için canlarını siper etmişlerdir. Böylece yönlendirici konumunda bulunan Ayşe’nin, roman kahramanları için itici bir güç durumunda olduğu söylenebilir: “O köylü esvabıyla fazla genç, fazla cazipti. Fakat onun feci hikâyesini hangisi

25 Adıvar, *Ateşten Gömlek*, 24-25.

26 Adıvar, *Ateşten Gömlek*, 38-39.

dinlese gözünde ihtilâlin en hakikî ateşi yanıyor, Ayşe İzmir mücadelesinin mukaddes bir alâmeti oluyordu.”²⁷ Özellikle İhsan İzmir’e girmeyi, onu işgal altından kurtarmayı herkesten çok arzu etmektedir. Bunun sebebi olarak ise Ayşe’nin, “(...) İzmir’e girdikten ve Akdeniz’in kıyılarında yeşil İzmir için akan kanları tesit ettikten sonra istediğin zaman seninle evlenirim. O ana kadar yemin et kalbinin bütün ateşi sade İzmir’e gitmek için yanacak.”²⁸ söylemleri gösterilebilir. İzmir’in kurtuluşu, Millî Mücadele için sembolik bir anlam taşımaktadır. Yazar, bütün Türk milletini ilgilendiren bu anlamı, romanın kahramanı olan Ayşe’de kişiselleştirmiştir.²⁹

Ayşe tüm benliği ile vatanın, memleketin simgesidir. Bu sebeptendir ki romanda anlatıcı durumda bulunan ve Ayşe’ye âşık olan Peyami, onu gördüğünde içinden, “İzmir geliyor”³⁰ diye geçirmekte, yine devamında Ayşe’nin gözlerinin İzmir’e yani vatana benzetildiği görülmektedir: “Koyulaşmış yeşil, esmer gözleri etrafındaki siyah kirpikleri yaşlı İzmir’in zeytinliklerini örten yas örtüsü gibiydi.”³¹

Halide Edib’in bizzat katıldığı Sultanahmet Mitingi’de romana konu olmuş, böylece eserin yazarı, romanın kahramanı Ayşe ile bir özdeşlik kurmaya çalışmıştır. Mitingden eserde şu şekilde bahsedilmektedir: “O gün asıl Türkiye’yi ben ilk defa gördüm. Karanlık bir sır olan İstanbul’un arkası, asıl mahalleleri ağzını açmış, sükkânını dökmüştü. Birçok ihtiyar kadın, birçok ihtiyar erkek gördüm.”³² Sultanahmet Miting’i, Millî Mücadele sürecine katkı sağlaması ve Türk halkının uyanışına vesile olması bakımından önem arz etmektedir. İdealize edilmiş örnek bir kahraman olan Ayşe, İzmir uğruna tüm parasını tükettiği için hayatının büyük bir kısmını ders vermekle ve dantel yapıp satmakla çıkarmaktadır. Haftada üç ya da dört gün ders vermesinin yanında dinlenmek hem de eğlenmek için İzmir göçmenlerinin çocuklarına çorap öreerek vaktini geçirir.³³

Ayşe, dönem içerisindeki tipik Türk kadınlarından ayrı olarak sadece günlük işlerle uğraşmaz, hayatın ve meselelerin içerisinde olgunlaşarak dönüşür ve dönemin talep ettiği kadın olmaya çalışır. O; ata biner, silah talimi yapar, askerlerle yaşar ve erkek gibi giyinir. Halide Edib, elinden ferdf aşkı ve cinsel kimliğini aldığı, zihnine millî idealleri/fikirleri yerleştirdiği ve evin ‘süs bebeği’ olmaktan uzaklaştırmasına rağmen kadını cephede ön safta ölen ve öldüren olarak da görmek istemez. Ona erkeğin yanında ya da arkasında biraz ‘kadınca’ başka bir mücadele alanı açar. Bu hemşire, öğretmen ya da gazeteci olarak ama kadın olarak hayata katılabileceği, katkıda bulunabileceği alandır. Böylece hem fiziksel hem de zihinsel bir dönüşüm gerçekleştirerek değişmiş olan kadının, yeni sınırları da belirlenmiş olur.³⁴

Romanda Halide Edib’in çizdiği bir diğer idealize edilmiş kadın da babası İngilizler

27 Adivar, *Ateşten Gömlek*, 68.

28 Adivar, *Ateşten Gömlek*, 168.

29 Argunşah, *Kadın ve Edebiyat/Kendini Yazmak*, 174.

30 Adivar, *Ateşten Gömlek*, 24.

31 Adivar, *Ateşten Gömlek*, 24.

32 Adivar, *Ateşten Gömlek*, 26.

33 Adivar, *Ateşten Gömlek*, 45.

34 Argunşah, *Kadın ve Edebiyat/Kendini Yazmak*, 175.

tarafından öldürülmüş bir çavuşun kızı olan Kezban'dır. Kezban da tıpkı romanın diğer bazı kahramanları gibi kendi benliklerinde idealize ettikleri kişilere olan hislerinden ve hayranlıklarından dolayı Millî Mücadele'ye katılmak istemektedir: “Bütün iptidaîliği, çocukluğu, kadınlığı, hatta yeni hâsıl olan muğlâk hislerle İhsan'ı seviyordu.”³⁵ Tamamen olmasa bile bu durum roman karakterlerinde bir nevi tetikleyici unsur olarak kabul edilebilmekte, romanda Kezban'ın, kendisini de yanında götürmesi için İhsan'a adeta yalvardığı görülmektedir:

“Babamı gâvurlar öldürdüler, anam yok, dedem yok, beni nerelere bırakıyorsunuz? diyor ve mütemadiyen ağlıyordu. İhsan biraz rikkatle, fakat çok canı sıkılmış bir tavırla Kezban'ı geri çevirmek için iknaya çalışıyordu. (...) Kezban kani olmuyordu.
-Gitmicam, gitmicam! Tüfek atamam mı, elin şehriden karılar gelir de ben gelip bir iş tutamam mı? diyordu.”³⁶

Bunlara şahit olan Peyami ise Kezban'ın gözlerinde yanıp tutuşan ateşi görmüş, bu küçük insanın herhangi bir ihtilâlcı gibi dövüşebileceğine ikna olmuştur.³⁷ O, İhsan'ın kuvvetleri arasında kendine bir yer edinmenin yanında babasını öldüren, kendisini aç ve çıplak bırakan “gâvurlarla” artık dövüşmek istemektedir.³⁸ Bu durumda Peyami, Ayşe ile Kezban arasında bir nevi benzerlik kurar:

“İki elleriyle atın dizginlerini sımsıkı tutmuş, küçük yüzü daha sararmış, gözleri yabani ve güzel bir kedinin atılmaya karar verdiği anın tehlikeli ışıklarıyla yanıyordu. İlk defa olarak Ayşe ile onun yüzündeki müşabeheti gördüm, aynı yeşil gözler ve kat'î çene. Ayşe'nin nadir çiçekler gibi garip bir kızılıkla açılan büyük dudaklarına mukabil bunun küçük ve manasız bir çocuk ağzı var. Fakat hep o şimşek gibi karanlık daireleri içinde tehlike, ateş ve ihtirasla çakan yeşil ışıklar. Bu, Anadolu'nun gözleridir. Yalnız Ayşe'ninkiler daha derin, olgun ve facialı bir kadın ruhu taşıyor, o kadar. Buna dikkat ettikten sonra bu çocuğu, bu vahşi elemiyle nasıl bırakır gidebilirdim.”³⁹

Yazar, Peyami'nin aracılığıyla Ayşe ile memleketi özdeşleştirdiği gibi “Bu, Anadolu'nun gözleridir.” diyerek Kezban ile Anadolu arasında bir bağ kurmakta, vatanın temsili olarak Ayşe gibi onu da işaret etmektedir.

3.2. Yeni ve Modern İnsan Tipi

Romanın yardımcı ve önemli karakterlerinden biri olan İhsan ise mizacı, yaratılışı kısacası her şeyiyle yeni bir Osmanlı/Türk genci; vatanına, bayrağına, dinine ve milletine tüm benliğiyle bağlı millî bilince sahip yazar tarafından Ayşe gibi idealize edilmiş bir Türk askeridir:

35 Adivar, *Ateşten Gömlek*, 117.

36 Adivar, *Ateşten Gömlek*, 81.

37 Adivar, *Ateşten Gömlek*, 81.

38 Adivar, *Ateşten Gömlek*, 107.

39 Adivar, *Ateşten Gömlek*, 107-108.

“Onun biraz çilli, küçük bir yüzü, zarif ince burnu, beyaz dişleri ve bazan eski resimlere benzeyen ortası ayırık derin gözleri var; alafranga genç bir zabıt ruhundan başka hususî şeyler taşıdığını seziyorum. Fakat o kendinden bir şey vermiyor. Her vakit nazik, her vakit etrafındakilerin rahat ve arzusunu düşünen yeni bir Osmanlı enmûzeci, Türk demiyorum. Çünkü yeni Türk genci daha müteceviz, daha dalgalı, daha istediği çok olan bir mahlûktur. İhsan'ın muayyen bir istediği yok. Şeref ve namus hissi için cepheden cepheye koşmuş, yaralanmış, fedakârlığı nümâyışkâr olmayan biraz da mağrur bir insan.”⁴⁰

Halide Edib, bu satırlarda adeta yeni bir insan tipi, yeni ve ideal bir Türk tipi yaratmaya çalışır. Ona göre bu tip; kibar, kendi rahatından ziyade her vakit etrafındakilerinin huzurunu düşünen, korkusuz ve elde ettikleriyle yetinmeyerek her daim daha fazlasına ulaşmayı hedefleyen bir Osmanlı/Türk örneğidir. Ayrıca İhsan, Batı'yı da kendi öz değerlerini kaybetmeden benimseme taraftarıdır. Çağın şartları göz önüne alındığında İhsan'ın, ileri ve yeni görüşlü bir aydın tipi olduğu anlaşılmaktadır. İhsan, tıpkı düşmanlarımızın kendi memleketlerine sahip olduğu gibi bizim de aynı şekilde bütünleyici bir bakış açısıyla aydın-köylü ayırt etmeden Türk milletinin tamamını benimsememiz gerektiğini düşünmektedir:

“Ben diyordu. Her zaman böyle asker ruhlu bir adamdım. Fakat çok ham bir gençtim. Sonraları hayli de alafrangalığa özenirdim. Hâlâ medenî şeyleri, güzel şeyleri severim, diyebilirim. Yalnız biraz bunlardan uzaklaştık. Anadolu'nun ta ortasına gelenleri yenmek ile memleketimizi muhafaza kabil olamayacağını düşünüyorum. Onlar, düşmanlarımız, kendi memleketlerine sahip oldukları gibi biz de sahip olmalıyız. Şimdiye kadar zeytin yağıyla su gibi duran bu halkla biz kaynaşmalıyız. Göreceksin Peyami, bu halkı kendi memleketine sahip edecek yine bizim yaratacağımız ordu olacak.”⁴¹

Ancak her insanın olduğu gibi İhsan'ın da bir zaafı vardır. O da gerek Yunan mezalimi sırasında yaşadıklarıyla gerekse de İngiliz gazeteciye karşı haklı ve cesurca tavırlarıyla sembolleşen Ayşe'dir. Ayşe, yukarıda da bahsettiğimiz gibi vatan ve milletle özdeşleştirilmiştir. İhsan'ın evlenme teklifine, ancak İzmir'e girildiğinde yani düşman işgalinden kurtarıldığında kendisiyle evlenebileceği cevabını verir. Bu cevaptan sonra İhsan'ı Millî Mücadele'ye katılmaya ve vatan için çarpışmaya iten en önemli güç “Ayşe” olur. Romanın sonuna kadar İhsan'ın İzmir mi yoksa Ayşe'ye mi koştuğunu fark etmemiz mümkün olmaz.⁴² “Allah kalbimi olduğu gibi görüyor. Ben, demir gibi şeref ve haysiyete bağlı asker, utanmadan itiraf ederim ki, o bir gün bana “muharebeden kaç!” diyeydi, beş dakika sonra beynimi kendi elimle parçalamak şartıyla o söyledi diye hattıharbı terkederdim.”⁴³ İhsan'ın bu cümleleri Ayşe'ye ne denli değer verdiğinin

40 Adivar, *Ateşten Gömlek*, 11-12.

41 Adivar, *Ateşten Gömlek*, 111.

42 Betül Mutlu, “Tek Ateşten Gömlek, İki Ayrı Coğrafya: Ateşten Gömlek ve Zeynep Romanlarında Vatanın Temsili Olarak Kadın” *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, (2018): 690. Erişim Tarihi: Ağustos, 21, 2019. <http://www.itobiad.com/tr/download/article-file/459338>.

43 Adivar, *Ateşten Gömlek*, 160.

kanıtı niteliğindedir. İzmir'e girerek Ayşe'ye ulaşmayı öylesine kafasına koymuştur ki bir an durup dinlenmeden, gece gündüz her daim çalışmaya devam eder. Peyami, onu Andersen masallarındaki "Teneke Asker"e benzetir:

"İhsan geceleri de sabaha kadar meşgul. Bizim küçük çadırda bir makine gibi telâşsız ve sert emirler veriyor. Ona bakarken içimde ağlamaya benzer bir tebessüm hâsıl oluyor. Ona "Teneke Asker" diye bağırarak istiyorum. Hani Andersen'in masalında bir oyuncak teneke asker vardır. Masanın üstündeki oyuncak kıza âşık olur. Bacağı yoktur, fakat tavrı pek asker ve kendisi mert bir oyuncaktır. Bir gün hizmetçi kız onu kaza ile sobaya atıyor. Çıkardıkları vakit teneke vücudunu küçük kalp şeklinde buluyorlar. İhsan'ı ona benzetiyorum. O da şu seyyardaki yeşil gözlü kıza âşık, onu karşığı dağdaki ateşe atacaklar, o da eriyecek ve kalp şeklinde toprağa düşecek. Ah sevgili, çelik asker!"⁴⁴

İhsan da tıpkı bu "Teneke Asker" gibi sevdiği kadın olan Ayşe tarafından İzmir uğruna ateşin tam ortasına atılır. Romanın sonunda bir kayanın tepesinde vurulur ve Peyami'nin anlatımıyla, "(...) kendine kollarını açan ve koşan siyah kardeş kütlenin kucağına dibinden kopmuş bir ağaç gibi devriliyor."⁴⁵ Kendisi gibi şehit olan Ayşe ile yan yana yatarlarken eser son bulur.

3.3. Değişimin ve Dönüşümün Timsali

Romanın asıl kahramanı ve aynı zamanda anlatıcısı durumunda bulunan Peyami, savaşta iki bacağını kaybeden ve başında henüz doktorların çıkarmadığı bir mermi bulunan eski bir Türk askeridir. Kendisini, "Hikâyemin başladığı ana kadar silik, cansız bir Hariciye memuru idim"⁴⁶ şeklinde tanımlar. Eser, Peyami'nin başından geçen olayları, Cebeci Hastanesi'ndeki yatağında anımsamasıyla başlar: "Şimdi Ankara Cebeci Hastahanesi'nin küçük bir odasından dışarıya bakıyorum. Uzun, sarı toprak yığınları yükselerek, alçarak nihayetsiz uzanıyor. Fakat arkasında öyle kızıl bir gök var ki..."⁴⁷ Doktorlar, Peyami'nin başındaki mermiyi çıkarmak için onu ameliyat edeceklerdir. O ise bu bekleme esnasında Millî Mücadele'ye nasıl katıldığını, bu uğurda başından geçen olayları ve Ayşe ile İhsan arasındaki münasebeti anlatmaktadır:

"İstanbul'dakileri unutmuş gibiyim. Orada esmer, ince yüzlü, saçları gergin, bir türlü ihtiyar olmayan bir anam var. O da beni bu sergüzeşte atılırken reddetti. Sergüzeşt mi dedim? O halde başımdan geçenlerin hepsi doğru. Belki de bazıları değil; fakat ne zararı var? Belki de bu hikâyenin ortasında başım bunalacak; ben buradan başka bir dünyaya göçeceğim, onun da zararı yok."⁴⁸

44 Adivar, *Ateşten Gömlek*, 192-193.

45 Adivar, *Ateşten Gömlek*, 204.

46 Adivar, *Ateşten Gömlek*, 1.

47 Adivar, *Ateşten Gömlek*, 2.

48 Adivar, *Ateşten Gömlek*, 2.

Romanın başındaki Peyami ile sonundaki Peyami şüphesiz fikirsel ve zihinsel anlamda aynı kişiler değildirler. Peyami, eserin başından sonuna kadar sürekli bir değişim, dönüşüm ve gelişim içerisinde. Ondaki bu değişimin başlıca sebebi Ayşe'ye karşı olan hisleridir. Peyami, “Artık Ateşten Gömlek arkamda, ateşten kamçı Ayşe'nin elinde onun götürdüğü yola gidiyordum.”⁴⁹ diyerek aslında ne denli yoğun bir şekilde onun etkisi altında kaldığını gözler önüne sermektedir.

Peyami, romanın başında kendisinin de belirttiği gibi “silik ve cansız bir hariciye memuru”dur. Gerek ailesinin maddi durumunun iyi olması gerekse de şehirde büyümüş olması onun ülkenin içerisinde bulunduğu maddi ve manevi sıkıntılardan bihaber olmasına neden olmuştur: “Harp, siyasî kâğıt yığınlarını çoğalttı, o kadar, hayli sefalet, açlık filân da oldu. Fakat biz bunu duymadık. Annem, İzmirli zengin bir ailenin İstanbul'da büyümüş bir kızıdır; hâlâ çiftliklerinden para gelir. İtiyatlarımın hiçbiri harple bozulmadı.”⁵⁰ Böylece Peyami, romanın başında ülke sorunlarına karşı kayıtsız ve umursamaz bir kişi olarak çizilmiştir. Aynı zamanda hassas bir vücuda ve kırılğan bir kişiliğe sahiptir: “Muhsin Bey'in süvarileri arasında İhsan'ı başından sızan kanıyla ayakta gördüğüm an kâbusun zulmeti ve ağırlığı dağılıyor ve sonra yine bir kadın gibi bayılmış olacağım.”⁵¹ Peyami'nin annesi onu Ayşe ile evlendirmek ister. Ancak evlilikten belki de sorumluluk almaktan korkan Peyami, kurtuluşu Avrupa'ya kaçmakta bulur: “(...) annem beni evlendirmek istedi ve kızı İstanbul'a davet etti. Aman ya Rabbim... Adı Ayşe olan İzmirli bir kız. Çantamı topladım, Avrupa'ya kaçtım.”⁵²

Peyami, anlaşıldığı üzere eserin başında henüz hem psikolojik hem de ruhsal olarak olgunluğa ulaşmış değildir. Etrafında olan olaylara karşı duyarsız olduğu kadar millî bilinçten de yoksundur. Ancak hayatına “örnek insan” olarak nitelediği; İhsan, Cemal ve Ayşe'nin dâhil olmasıyla, unuttuğu belki de hatırlamaya gerek duymadığı millî değerlerini içinde bulunduğu süreçte tekrar anımsamaya başlamıştır. Peyami'nin bilinçsel anlamda uyanışına ve Millî Mücadele'ye katılmasına asıl vesile olan ise Ayşe'ye karşı olan sevgisidir. Savaşa katılarak Millî Mücadele'ye destek vermeyi Ayşe'nin gözüne girmek, onun nazarında silik bir kâtip yerine er, yiğit bir asker olarak hatırlanmak için istemektedir:

“(...) Ayşe'nin İzmir yolunda dövüşen, yaşayan ve ölenlere bakarken yeşil gözlerinde hâsıl olan yumuşak şey, benim için de hâsıl olsun istiyordum. Hiç olmazsa beni de ebediyen Hariciye'nin silik bir kâtibi görmesin. Beni de er ve mert olarak tanısin. Hatta kardeş Cemal'in yaralarından, harp menakıbından, ihtilâl sergüzeştlerinden bahsederken sesinde titreyen kardeşten ziyade kadın gururu benden de bahsederken hâsıl olsun.”⁵³

49 Adivar, *Ateşten Gömlek*, 66.

50 Adivar, *Ateşten Gömlek*, 3.

51 Adivar, *Ateşten Gömlek*, 126.

52 Adivar, *Ateşten Gömlek*, 3.

53 Adivar, *Ateşten Gömlek*, 90.

Romanın ilerleyen kısımlarında Peyami'nin; İhsan, Cemal, Ayşe üçlüsünden ve Anadolu'nun içerisinde bulunduğu sıkıntılı süreçten etkilenmesiyle Millî Mücadele'ye gönülden destek vermeye başladığı görülmektedir. Ancak bununla birlikte Ayşe'ye karşı olan hislerinden vazgeçmiş değildir. Peyami için Ayşe, "vatan" demektir ve roman boyunca her iki sevgi de paralel olarak ilerlemektedir. Peyami'nin romanın sonunda söyledikleri bu durumu kanıtlar niteliktedir:

"İzmir'e en evvel ben gireceğim. Sonra Gökçepınar'a gelip Ayşe'ye söyleyeceğim. O, İhsan'a İzmir'e girerse evleneceğini söylemişti. Yoksa İhsan'ı sevmemişti. Ben biliyorum. O kimseyi sevmemişti. Yalnız İzmir'e girecek adamı sevecekti. Haşmet Bey bu kurnazlığı yapacak; ha, ha, gülerim, ben ondan evvel İzmir rıhtımında al bayrağı taşıyacağım."⁵⁴

Peyami, romanın sonunda kişilik olarak değişmiş, aktif olarak vatan müdafaasına katılmış ve diğerleri gibi "Ateşten Gömleği" giyerek bu uğurda iki bacağını kaybetmiştir. Romanın başından sonuna kadar kişilik olarak değişerek gelişmeye devam eden Peyami, en sonunda millî kimlik inşasını tamamlamıştır.

3.4. Millî Mücadele'ye Karşı Olanlar

Romanda karşıt güç konumunda bulunan ve Peyami'nin annesi olan Salime Hanım, millî bilinçten yoksun, Batı özentisi bir İngiliz hayranıdır. Kendi değerlerinden bihaber olan Salime Hanım, "İzmirli zengin bir ailenin İstanbul'da büyümüş bir kızıdır (...)"⁵⁵ Peyami annesini ve onun çevresini şu şekilde tarif eder:

"Şimdi hikâyemden ayrıca annemi düşünüyordum. Yaşlı, alafranga, zeki bir Şişli hanımı. Allahım, o Şişli Büyükada arasında ne dedikodu, ne kukla oyunları olur. Hepsini annemin salonunda başlamasa bile onun salonundan intişar eder. Ne alafranga efendiler, ne sürmeli gözlü, sinirli, süslü hanımlar gelir, gider."⁵⁶

Bir İngiliz dostu olan Salime Hanım, öz oğlu olan Peyami'yi Millî Mücadele'ye destek verdiğinden ötürü evlatlıktan reddedecek kadar mankurtlaşmış⁵⁷ bir kişiliktir. Salime Hanım, romanda; Ayşe, İhsan, Cemal ve Peyami başta olmak üzere Millî Mücadele yanlısı olan herkesin karşısında yer almasının yanında Millî Mücadele karşıtı bir İngiliz muhabiri olan Mister Cook'un yanında yer almaktadır: "Biz kendisine artık İttihatçı kalmadığımızı, herkesin İngiliz dostu olduğunu ve İzmir işgalinin aramızda yaptığı fena tesiri anlatıyoruz. (...) Bu gün felâketten kurtulmak için medenî memleketlerin tevaccühünü, merhametini celbetmek lâzım."⁵⁸ Bu sözleri dile getiren Salime Hanım, işgal kuvvetlerinden af talep edilmesini istemekte böylece

54 Adivar, *Ateşten Gömlek*, 208.

55 Adivar, *Ateşten Gömlek*, 3.

56 Adivar, *Ateşten Gömlek*, 3.

57 "Ulusal kimlikten uzaklaşmak, içinde bulunduğu topluma yabancılaşmak." Bk: <http://www.tdk.gov.tr>

58 Adivar, *Ateşten Gömlek*, 34-35.

memleketin tekrar savaşa girmeyeceğini ve lüks içinde yaşadığı hayata kaldığı yerden devam edebileceğini düşünmektedir.

Salime Hanım'ın desteklediği ve Türk milleti adına kendisinden özür dilediği Mister Cook ise eserin bir diğer karşıt gücüdür. Türk kanını küçümseyen Mister Cook, Türk milletinin Çanakkale'de yaptığı vatan savunmasını katliam olarak nitelemekte ve İngilizlerden af dilenmesinin mecbur olduğunu belirtmektedir:

“Evet, İngiliz himayesini baştan başlayarak hepiniz istemelisiniz. Bakın Hindistan'a, ne mesut. Allah bizi beyaz adamdan ayırmasın, diye hep dua ederler. Gerçi bu zor işi İngiltere kabul eder mi bilmem, fakat sizin için başka türlü kurtuluş var mı? Bilhassa Çanakkale'de katlettiğiniz altmış bin İngiliz var. Samimî bir nedamet olursa belki İngiltere affedebilir.”⁵⁹

Eserin daha başlarında hem Salime Hanım hem de Mister Cook, Millî Mücadele yanlısı Ayşe ile sürekli bir çatışma halindedir. Belki de bunun sebebi onların Ayşe'yi her gördüklerinde Anadolu'yu ve Millî Mücadele'yi akıllarına getirmeleri dolayısıyla da Ayşe'nin varlığından rahatsız olmalarıdır.

Başlarda Millî Mücadele yanlısı olarak görünen ancak daha sonra kişisel hırs ve tutkularının esiri olan Mehmet Çavuş, davaya ihanet ederek romanda Millî Mücadele'nin önemli isimlerinden olan İhsan'ın karşısında yer almıştır. Mehmet Çavuş, tıpkı Peyami gibi değişim ve dönüşüm içerisindedir. Ancak Peyami'nin değişimi olumlu iken Mehmet Çavuş'un değişimi olumsuzdur. Peyami, Mehmet Çavuş'un İhsan'ı öldürmeye niyetlendiği anı ve Mehmet Çavuş'un içerisindeki kini şu şekilde anlatmaktadır:

“Ellerim daha titriyor, yanaklarım alnımdan akan buz terleri daha kudretle duyuyor. Mehmet Çavuş şimdi bu küçük halkın zayıf yerine dokunuyor. Eğer ellerinden kurtulursa İhsan'ın, köylerini nasıl yakacağını, karı, kızın bütün ahaliyi nasıl ipe çekeceğini anlatıyor. Bir homurtu ve tereddüt var, demin Mehmet Çavuş'u karanlık ve anut yüzlerle dinleyenlerin gözleri parlıyor, artık İhsan'ın yaşayacağı dakikalar sayılıdır.”⁶⁰

Sonuç olarak Mehmet Çavuş ve Salime Hanım, vatanın çıkarları yerine kendi hususi çıkarlarını tercih etmişler bunun neticesi olarak da vatana, bayrağa ve millete ihanet etmişlerdir. İngiliz muhabiri olan Mister Cook ise kendi ülkesinin ve çıkarlarının yanında olarak Millî Mücadele karşıtı bir tavır sergilemiştir.

4. Sonuç

Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Halide Edib Adivar, Osmanlı imparatorluğundan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişin ve Türk milletinin yaşadığı zorlu sürecin canlı şahidi olmuştur. Halide Edib'i önemli kılan bir diğer özelliği de savaşa

59 Adivar, *Ateşten Gömlek*, 38.

60 Adivar, *Ateşten Gömlek*, 126.

bizzat katılması ve izlenimlerini gerçekçi bir bakış açısıyla eserlerine yansıtmış olmasıdır. Cephede onbaşı rütbesiyle vatanına hizmet eden Halide Edib, eserlerindeki kahramanları kurgularken bu süreçte edinmiş olduğu bilgi ve tecrübeleri yarattığı kahramanlara uygulamaya çalışmıştır. *Ateşten Gömlek*'teki Ayşe, hiç şüphesiz bu şekilde idealize ettiği kahramanlardan biridir. Halide Edib, belki de kendisinden yola çıkarak kurguladığı Ayşe ile gerçekte olması gereken Türk kadınına gözler önüne sermektedir. Ayşe; millî şüura sahip, vatanın ve milletin kurtuluşunu kendi çıkarlarından üstün gören, cephede kendisine düşen görevi layıkıyla yerine getiren, cesur ve idealist bir Türk kadınıdır. Romanın diğer bir kahramanı İhsan ise ülkesine ve kültürüne sahip çıkmasının yanında öz değerlerine yabancılaşmadan Batı'yı kendi içerisinde sentezlemeye çalışan tıpkı Ayşe gibi idealize edilmiş bir Türk tipidir. Romanın diğer olumlu kahramanları Peyami, Cemal ve Kezban'ın yanında Millî Mücadele karşıtı Mehmet Çavuş, Salime Hanım ve Mister Cook olmak üzere eserin tüm kahramanları birbirlerini tamamlamakta ve Millî kimlik inşasına bir bütün olarak hizmet etmektedirler. Sonuç olarak halka liderlik yaparak topluma yön veren kişilerin, özellikle kurmaca eserler vasıtasıyla ortaya koydukları, kahramanca çarpışarak düşmana karşı milletini müdafaa eden, etraflarına karşı sergiledikleri vatan ve millet sevgisiyle dolu tavırlarıyla herkese örnek olan; büyük bir millî şuur ile değerleri uğruna can vermektен ve can almaktan çekinmeyen kahramanları gelecek kuşaklara aktararak kendilerinden sonra gelen nesillerin millî bir şuur kazanmasında örnek olmuşlar, böylece dönemin yeni/modern insan tiplerini oluşturmuşlardır.

Kaynaklar

- Akça, Hilal. "Tarihî Romandan Millî Kimliğe: Sarıkamış/Beyaz Hüzün." *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi* 4, (2016): 66-87. Erişim Tarihi: Ağustos 25, 2019. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/266462>.
- Adivar, Halide E. *Ateşten Gömlek*, İstanbul: Özgür Yayınları, 2002.
- Alan, Selami. *Tanzimat Edebiyatı'nda Millî Kimlik İnşası/Kurgu Kahramanları Örneği*, İstanbul: Kesit Yayınları, 2018.
- Argunşah, Hülya. *Kadın ve Edebiyat "Kendini Yazmak"*, İstanbul: Kesit Yayınları, 2016.
- Enginün, İnci. "Yakup Kadri ve Halide Edib", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, (İstanbul: Dergah Yayınları, 2007), 94-108.
- Ercilasun, Ahmet B. "Türk Kimliği/Kimlik ve Dil", *Ayvaz Gökdemir'e Armağan-2*, (İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2009), 18-24.
- Gülşen, Hacer. "Millî Mücadele Döneminde Savaş Edebiyatımız", *İlmi Araştırmalar*, 25, (2008): 85-96. Erişim Tarihi: Ağustos 21, 2019. <https://docplayer.biz.tr/45071927-Milli-mucadele-doneminde-savas-edebiyatimiz.html>.
- Kıymaz, Ahmet. (1918-1928 Arası)/*Romanda Millî Mücadele*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1991.
- Köroğlu, Erol. *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918)/Propagandanan Millî Kimlik İnşasına*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Köseoğlu, Nevzat. *Millî Kültür ve Kimlik*, İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2013.

- Mutlu, Betül. “Tek Ateşten Gümlek, İki Ayrı Coğrafya: Ateşten Gümlek ve Zeynep Romanlarında Vatanın Temsili Olarak Kadın”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, (2018): 684-694. Erişim Tarihi: Ağustos, 21, 2019. <http://www.itobiad.com/tr/download/article-file/459338>.
- Smith Anthony, D. *Millî Kimlik*. Çeviren Bahadır Sina Şener. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.
- Vatandaş, Celalettin. *Ulusal Kimlik/Türk Ulusçuluğunun Doğuşu*, İstanbul: Açılım Kitap, 2004.